

Over Ena — innkjøpt

Bjarne Eidsmo

GÅRDSNAVN I TRØNDELAG

Av Georg Vedeler

Sommers dag er det blitt alminnelig å ferdes omkring. En kommer da uvegerlig i berøring med gårdsnavn, og det er kanskje ikke så urimelig å anta at det mange ganger kan ha en viss interesse å vite hva enkelte av disse gårdsnavn betyr. En kan lære både historie og geografi av slike navn.

Jeg er ingen navneforsker. Jeg har bare i mange år interessert meg for å vite litt om betydningen av stedsnavn i de deler av landet hvor jeg har ferdes. De beste opplysninger herom finner en i professor O. Ryghs store verk «Norske Gårdsnavn», som er en oppslagsbok som burde brukes i meget større utstrekning enn jeg har inntrykk av det blir gjort. De navnetydninger jeg kommer til å gi, er stort sett hentet fra dette verk.

Norske gårdsnavn gir svært ofte en slags beskrivelse av det sted gården ligger på. Et ord som Solheim gir f. eks. straks et malende bilde av en gård midt i en solbakke, Nesheim betyr at gården ligger på et nes, Seim som er en forvanskning av Sæheim eller Sjøheim, at den ligger ved sjøen. I Stadsbygd er det f. eks. en gård som heter *Skjelbrei*, som kommer av Skjaldbreið og betyr bred som et skjold. I Orkdalen har vi *Gjølme*, som i Sverres saga er kalt for Gelmin, en forvanskning av Gemlin eller Gelfin, som betyr gavl og hentyder til et framstikkende fjell ved gården. *Steigen* i Meldal kommer av en stige og sikter til den høye beliggenhet.

Et navn som finnes over hele landet, er Åmot, som forteller at her møtes to åer eller elver. Åmot i Meldal ligger således ved sammenløpet av elvene Svorka og Trivja. *Mjøen*, også i Meldal, er

avledet av adjektivet mjor, som betyr smal. Klette eller *Klettan* i Oppdal er flertall av klettr som betyr fjellknatt. I den forbindelse kan jeg nevne at det i nærheten av Bergen ligger en gård som heter Natland, hvor K'en (på samme måte som i engelsk) i årenes løp er blitt stum. Den har altså hett Knatland, som hentyder til landskapet omkring som består av bare fjellknatter.

Bjorgen (i Oppdal) kommer av bjorg, som betyr en framstikende lavere høyde under en høyere år. *Berkåk* (i Rennebu) forteller at her har det grodd bjørk. *Sølberg* i Meldal betyr Seljoberg, altså et berg hvor det vokser selje. *Rise* i Oppdal er en forkortning av Risar, flertall av ris eller krattskog. *Leangen* kommer av Leirangr, hvor endelsen angr er en meget alminnelig betegnelse på fjord. Navnet forteller at gården har ligget ved en grunn vik med leirbunn. *Kvål* kommer av hvåll, som betyr en isolert rundaktig høyde. *Kvam* av Hvammr, som betyr en kort dal eller senkning omgitt av høyder. *Rotvold*, som opprinnelig har hett Rotvålr, betyr et rydningsland oppfylt med dynger av trerøtter. Endelsen må ikke forveksles med f. eks. endelsen i Ilevoldene.

Et morsomt navn er *Horvli* i Oppdal. Første ledd kommer av hverfa, forsvinne. Gården ligger på en høy tange som stikker skarpt fram mellom Drivas og Vindølas dalfører. Kommer en fra den ene dal til den annen, vil den første dal forsvinne ut av syne så snart en passerer gården.

Gårdsnavn kan også gi opplysning om gårdens tilblivelseshistorie. *Rønningen* = rydningen angir således at stedet er blitt ryddet ut fra en større gård. *Svenningen* kommer av Sviðningr, som betyr avsvidd land. Den har altså vært ryddet ved brann. Det samme gjelder *Svedalen* i Malvik, hvis første stavelse kommer av svið, et avsvidd sted. *Brenna* i Oppdal betyr også jord ryddet ved brenning. I Selbu er det en gård som heter *Punn* eller Punde, som er en forkortning av opp under. Det betyr at gården har ligget under eller lavere enn den eldre gården Sesås, som opprinnelig har ligget høyere enn den nå gjør. *Ishol* i Oppdal er en forvanskning av Ystholl, Ytre Hol. Både i Klæbu og i Orkdal finnes gårdsnavnet *Aune*, som kommer av auðn, ødegård. De har kanskje vært forlatt under Svartedauden. *Vikaunet* betyr en slik ødegård under gården Vik.

Det kan også oppfattes som en nyrydning under denne gård. Tilsvarende gjelder for *Bakkaunet* under gården Bakke.

Mange gårder har fått navn etter den elv eller bekk de ligger ved. Atskillige elvenavn er svært gamle og kan være gått av bruk. Men navneforskningen har kunnet slå fast at det må ha vært elver med slike navn selv om de ikke eksisterer idag. *Blusuvold* eller *Blesuvoll* tilskrives således et forsvunnet bekkenavn Blesa. Det samme navn Blesebekken finnes ennå på en bekk som faller i Svonå sønnenfor Kongsvoll. *Vognill* i Oppdal kommer av et elvenavn Vagnella eller Vagnilla. Elva heter nå Vekveåen.

Mens det er tale om elvenavn kan jeg nevne at navnet *Nid* kommer av niðr, ned, og sikter til at elven ligger dypt i terrenget. Står en f. eks. på Bratsberg, er en jo simpelthen nødt til å bruke ordet ned når en peker på Nidelva. Ordet går igjen i formen *Nea* høyt oppe i samme vassdrag.

Utallige gårder er blitt oppkalt etter en person, enten den som har ryddet gården eller en som senere har eid den og gjort seg kjent på stedet. *Saksvik* i Malvik kommer således av mannsnavnet Saxi. I Magnus Barfots saga nevnes Saxi i Vik som eier av gården i det 11. århundre. *Gløshaugen* er en sammensetning med mannsnavnet Glæðir. Og *Singsaker*, som opprinnelig har hett Singulsakr, er sammensatt med mannsnavnet Singull eller Singulfr.

Også gudenavn kan gå igjen i gårdsnavn, særlig på gårder hvor det har vært et gudehov. *Nardo* har således opprinnelig hett Njarðarholl, som er sammensatt av gudenavnet Njordr og holl, som betyr en isolert høyde. *Tverdal* i Rennebu betyr dvergdal, d.v.s. en dal hvor det bor dverger.

Solhus i Orkdal har opprinnelig antakelig hett Sáluhusar, som var et alminnelig navn på et herberge for reisende. Annetsteds har det tildels fått formen Salhus. I Røros har vi formen Sulus. Det tyder på at det har gått en ferdselsvei langs nordsiden av Aursunden fra Ålen til Brekkebygden og videre til Herjedalen. Herberget eller fjellstuen *Kongsvoll* har fått dette navn av Fredrik IV da han reiste forbi der i 1704. Det ble tidligere kalt for Hullet eller Høle. Fjellstuen lå opprinnelig i Drivdalen der Vårstien tar opp og ble først senere flyttet lenger opp i dalen. *Skjotskifte* i Mel-

dal betyr skysskifte. — De eldste stedsnavn vi kjenner her i landet er slike enstavelsesnavn som Ås, Berg, Li, Vold, Vang, Å, Vatn, Eik, Os, Eid, Vist, Go. De kan være opptil 3—4000 år gamle. Men på den annen side kan de også være ganske unge. Det er meget vanskelig å vite hvor gamle slike navn er.

De eldste sammensatte gårdsnavn er de som har eller har hatt endelsen -vin, som antakelig betyr gressgang, havnegang, med grunnbetydning «en plass en er fornøyd med og holder seg til». Vingårdene skriver seg stort sett fra noen hundre år før Kristi til 2—300 år etter Kr. De hører til våre største gårder og var på gjennomsnittlig 700 mål hver, anlagt i de fruktbarste og lettest dyrkbare strøk. Omkring Oslo er det således svært mange av dem, slike som Skøyen, Frøen, Vinderen, Blinderen, Tåsen, Bjølsen, Grefsen, Disen, Tøyen, Bryn osv., ialt ikke mindre enn 34. På Vestlandet er det derimot få Vingårder unntagen i de fruktbarste bygdene, slike som Voss, som har svært mange slike gårder. I Nord-Norge er det nesten ingen. Den bygd i Trøndelag som minner mest om Voss er Oppdal. Her er også en del vin-navn. Således *Breen*, som kommer av *Breiðin*, sammensatt av *breiðr* og -vin, så det kan enklest oversettes med den brede gård. *Tørve*, sammensatt av *tørr* og -vin, betyr altså den tørre gård. I motsetning til den har vi *Vekve*, av adj. *vøkr*, vannrik, og -vin, altså den våte gård. *Tyve* kommer av *Pyfin*, sammensatt av *þufr*, tue, en forhøyning på en flate, og -vin. Endelig ser gårdsnavnene *Hevle* og *Sneve* ut til å være sammensatt med -vin. Det skulle gi ialt 6 vin-gårder i Oppdal.

I Meldal har vi *Snoen*, som er samme navn som *Snøan* i Støren, og er sammensatt av *snjør*, sne, og -vin. I Orkdal har vi *Forve* som kommer av *Forvin* og kan oversettes med den framskutte gård. I Selbu kan nevnes *Velve*, som kommer enten av *Vilvin*, hvor første stavelse betyr noe behagelig, gledelig, eller av *Viflin*, som annetsteds har formen *Vevlen* eller *Vevle*. I Klæbu har vi *Tørva*, av *tørr* og -vin, og *Devle*, hvis opprinnelse riktignok ikke er kjent, men vi vet at navnet *Devle* i Stjørdal er et vin-navn. Derimot er *Devle* i Strinda avledet av *Depill*, som betyr vannpytt eller tjern, ikke et vin-navn. Heller ikke *Ringve* er et vin-navn, men kommer av

ringviðr, reyniviðr, som betyr rogneskog. *Være* som kommer av *Verrin* (i Strinda) er derimot en vin-gård. Første stavelse kommer muligens av *vorr* som betyr lebe. *Digre*, av *Digrin* (i Bratsberg) er sammensatt av adjektivet *digr* og *vin*, og betyr altså Storgården.

Det kan være fristende å tro at *Hjerkinn* på Dovre er et vin-navn. Men det er nok ikke tilfellet. Ordets første stavelse kan være *hjord* (av *kveg*), siste stavelse *kinn* betyr bratt fjellside og forklares ved at gården ligger ved den sydlige fot av *Gjeiteryggen*.

Nest etter vin-gårdene i alder kommer de hvis navn ender på -heim i betydningen bosted, oppholdssted. De skriver seg fra omkring Kristi fødsel til omkring 600 e. Kr. Det finnes ikke ett heim-navn i de norske kolonier i Vesterhavet, så ordet var forsvunnet som levende ledd i navndannelsen da *Shetlands-* og *Orknøyene* ble befolket av nordmenn i det 8. og 9. århundre. De tre-fire heim-navn som fantes på Island skal bare være oppkallinger etter norske navn.

Heim-gårdene har vært på gjennomsnittlig henimot 600 mål, altså også store gårder, om enn ikke så store som vin-gårdene. På Østlandet ligger de oftest tett utenom vin-gårdene som tegn på at de er kommet til etter disse. Endelsen er her ofte forvansket til -um, f. eks. *Solum*, mens den på Vestlandet ofte er blitt til -em eller -ei. De er meget tallrike i *Ryfylke*, *Sunnhordland*, *Romsdal* og det nordlige *Namdal*, men har også bare få representanter i Nord-Norge.

Det finnes ialt noe over 1000 heim-gårder i Norge, noe som tyder på at gårdstallet er blitt godt og vel fordoblet i den perioden de ble til. Den ekspansjon som dette landnám gir uttrykk for, skyldtes det nye material jernet og den kontakt germanerne fikk med romerriket ved *Donau* og *Rhinen*. Fra disse grenseland bredte nye kulturimpulser seg helt opp til de nordiske land.

Nær Trondheim har vi f. eks. *Ranheim*, hvis første stavelse kommer av *rani*, som betyr snute eller tryne og brukes f. eks. om en framspringende fjellfot. *Hoem* har vi både i *Lade sogn* og i *Selbu*. Dets første stavelse er adjektivet *hor* (*hár*) = høy, og navnet betyr altså en høytliggende gård. I *Klæbu* har vi *Fjærem*, som kommer av *Fjarðheimr*, av *fjord* i betydningen innsjø. I Ork-

dal har vi *Fannrem* av Fannarheimr, hvis første stavelse kommer av fonn, snøfonn. I Rennebu har vi *Herrem* av Herðareimr, som er en sammensetning av hei og heim. (Samme betydning har forresten *Hedrum* ved Larvik).

I Oppdal har vi flere heim-navn. *Dørrem* kommer av Doðreimr, som er sammensatt av plantenavnet doðra, dådre og heim. Karakteristisk for rekkefølgen er bebyggelsen *Mælem* av Meðalheimr, mellomgården, fordi den ble lagt mellom de eldre gårdene *Sneve* og *Bø*. *Sneve* er en vin-gård og *Bø* er kanskje ennå eldre. *Utem* betyr Utheim, hvilket sier at den i sin tid må ha vært den ytterste gården på sydsiden av dalen. Den må derfor være meget gammel. Helt oppe i Drivdalen har vi *Gottem*, hvis første stavelse er gått, falsen i en dørkarm. Driva gjør her to omtrent rettvinklede bøyninger i kort avstand.

Etter heim-gårdene i alder følger gårder hvis navn ender på -stad, -land og -set. De skriver seg fra tidsrommet 400—1000 e. Kr. Deres gjennomsnittsstørrelse er henimot 500 mål. De har bredt seg langt videre enn heim-gårdene. Selv i Nord-Norge finnes det en hel del av dem. Av stad-gårdene har vi i alt over 2500 stykker, av land-gårdene nesten 2000 og av set-gårdene omkring 900. Det betyr at i det tidsrommet disse gårdene ble til — det omfatter vikingtiden — er landets bebyggelse blitt henimot firedoblet. Stad- og land-navnene ser ut til å ha konkurrert med hverandre i popularitet, noen steder har det ene vært mest brukt, andre steder det annet. Av land-gårdene er $\frac{4}{5}$ vestlandske. Av set-gårdene ligger 70 % på strekningen fra Sunnfjord til Nordland.

I Trøndelag har Selbu mange stad-navn. Her ligger *Mebost* eller *Måbost*, som kommer av Miklibolstaðr og betyr Storgården. *Hårstad* kommer av hár, høy, *Kjelstad* av mannsnavnet Ketil, *Marstad* av mannsnavnet Mørðr, og *Alset* av mannsnavnet Olvir.

I Meldal ligger *Grefstad* av mannsnavnet Greipr, *Rikstad* av mannsnavnet Rikulfr, *Ofstad* av mannsnavnet Åvaldr og *Jerpstad* av mannsnavnet Jarpi. *Skjerdingstad* i Melhus har opprinnelig hett Skjerðingssteðja og er altså ikke et stad-navn.

I Trondheims umiddelbare nærhet har vi *Estenstad*, som kommer av mannsnavnet Øystein, og *Valset*, som opprinnelig har hett

Vaðlasetr. Første stavelse vaðla er genitiv flertall av vaðill, som betyr et grunt sted i vann. Gården ligger ved et grunt sund mellom Lillevatnet og Jonsvatnet. Når jeg nevner Jonsvatnet, kan jeg føye til at det opprinnelig har hett Jervir. Derav gårdsnavnet *Jervan*.

I Bratsberg har vi gården *Fjermstad*, som er en forvanskning av Fjarmarstaðir. Det er sammensatt med elvenavnet Fjorm, som hadde genitivformen Fjarmar.

I Stadsbygd ligger *Hermstad*, som er utledet av mannsnavnet Hermod eller Hermund. Ordet *Stadsbygd* er det samme som Stadt, Staðr, som betyr stans. Det ble brukt om et framspringende nes hvor båter måtte stanse til det kom annen vind. En skal huske at båtene i gamle dager hadde råseil og derfor ikke kunne baute så godt som vi kan med storseil og fokk.

Til slutt skal jeg nevne *Kinnset* i Malvik. Det er en forvanskning av Tjarnarsetr, som er avledet av tjørn, tjern. *Halset* i Oppdal er sammensatt med adjektivet hallr, heldende, og ligger på en avsats i lien.

Endelsen -rud eller -rød, som især finnes på Østlandet, gjelder navn på gårder som er kommet til i kristen tid. De ligger høyere enn de gamle storgårdene og er gjerne ryddet ut fra disse. I Strinda finner vi som nevnt formen Rønningen. Jeg kan føye til at navnet *Strinda* betyr strimmel, stripe eller rand og betegner noe liknende som f. eks. Jaðarr eller Jæren som ligger som en stripe eller rand av lavere land foran de høyere Heiene.